

ТОЛЕРАНТНІСТЬ ЯК ПЕРЕДУМОВА ЗАГАЛЬНОНАЦІОНАЛЬНОГО ДІАЛОГУ ЩОДО ПРОБЛЕМИ “Україна – НАТО”

Стаття присвячена аналізу толерантності як передумові загальнонаціонального діалогу щодо проблеми “Україна – НАТО”.

The article is devoted to the analysis of the tolerance as the prerequisite of the nation-wide dialogue concerning the “Ukraine – NATO” problem.

Одним із найважливіших і водночас найбільш складних завдань, яке об'єктивно постало перед молодією Українською державою і яке потребує вирішення, адекватного реаліям світу, що глобалізується й інтегрується, є визначення стратегічного зовнішньополітичного курсу. Починаючи з 1996 року, Україна вустами вищого керівництва неодноразово проголошувала своєю метою інтеграцію до європейських і євроатлантичних структур. Проте лише останніми роками завдяки енергійним наполегливим крокам реалізація зазначеної мети набула цілком конкретного вираження, що, у свою чергу, спричинило полеміку навколо цього питання і загострення політичної боротьби загалом, долучення до неї широких соціальних верств. Дана обставина актуалізує подальші теоретичні розвідки у даному напрямі, а також пошуки практичних шляхів щодо вирішення численних проблем внутрішньо- і зовнішньополітичного плану у зв'язку із українськими євроатлантичними прагненнями.

Слід зазначити, що фактором, який значно ускладнює їх успішне розв'язання, і який сам по собі генерує конфронтаційні настрої, є, на наш погляд, перехідний характер українського суспільства, що супроводжується численними кризовими явищами, неоднозначними суперечливими процесами, поєднанням дії традиціоналістських, модерністських та постмодерністських тенденцій.

Цікавою для розуміння багатоплановості, багатоаспектності феномена сучасного українського суспільства є робота С.Л. Катаєва “Сучасне українське суспільство”. У ній автор зазначає, що у нас відбувається перетворення сутнісних компонентів соціуму, всіх сторін та сфер суспільного життя, норм, цінностей, ментальностей. Трансформація породжує нові теоретичні підходи до оцінювання реальності, взаємопов'язану сукупність котрих автор називає концепцією і наголошує: “Коли змінюються концепції, то певною мірою змінюється сам світ” [1, с. 19]. Пояснюється це тим, що визначення ситуації детермінує поведінку суб'єкта, а прийняття нової концепції означає перевизначення ситуації. Як наслідок, змінюється не тільки власне концепція, але й цілісне уявлення про сприйняття світу, спосіб поведінки людей.

Оскільки суспільство, що трансформується, живе одночасно за різними парадигмами, тому кожна конкуруюча політична сила або партія може знайти аргументи для своїх програм у соціальній реальності. При цьому кожна політична позиція за таких умов задовольняє критерії, які вона сама й визначає. Тому критерії політичної істини розташовуються не поза, а всередині визначеного політичного дискурсу. На підставі зазначених міркувань робиться висновок: у політиці істину шукати не коректно. Істину в політиці замінюють переконання [1, с. 13].

Зуважимо, що розглянутий з комунікативної сторони політичний процес у сучасному демокра-

тичному суспільстві постає як процес постійного обговорення тих чи інших проблем, що своєю кінцевою метою має саме переконати електорат у правильності обраної позиції суб'єкта політичної дії. Зазначимо також, що політичне рішення або ухвалений документ виступає для соціуму цілком зрозумілим сигналом, який сприймається різними суспільними групами з достатньо передбачуваним смисловим навантаженням і відповідною реакцією.

Динамічні дії державного керівництва на чолі з Президентом В.А. Ющенком щодо найскорішого втілення в життя євроатлантичних планів України викликали спротив як в політикумі, так і в соціумі з боку тих кіл, які живуть за консервативною парадигмою і сповідують відмінну від "західників" концепцію світобачення. Долучення ж широких верств населення тільки посилює полемічну заостреність і радикалізувало боротьбу, сприяло похваленню в масовій свідомості усталених стереотипів, традиційних негативних соціально-психологічних настанов та образів, настроїв ксенофобії та східнослов'янського ізоляціонізму, безпідставних звинувачень у зрадництві національних інтересів, непатриотизмі тощо.

За цих умов відповідальні політичні сили мали б у своїх діях орієнтуватися на принцип випереджаючого відображення, щоб заздалегідь передбачити появу зазначених вище негативних явищ, скорегувати власні висловлювання та вчинки, чого, на жаль, не було зроблено. У той же час ми бачимо прагнення безвідповідальних гравців на політичній арені скористатися напруженою політичною ситуацією, що склалась, і за рахунок популістських емоційних заяв підвищити свій рейтинг. Водночас виявилась відсутність напрацьованих механізмів пошуку і знаходження таких рішень, які б визнавалися соціумом як легітимні, справедливі, як такі, що виражають волю більшості населення.

Одним із усталених механізмів обговорення і переконання людей у власній правоті є загальнонаціональний діалог. Одразу слід зазначити, що демократичний діалог суттєво відрізняється від сумнозвісних "всенародних обговорень" минулого, організованих владою "згори", мета і результати яких були передвизначеними їх організаторами. Справжній діалог не є просто обміном думками між двома учасниками комунікативного акту. Це його формальний бік. За своєю природою діалог має передбачати, щоб його учасники разом, тобто спільними зусиллями вели пошук того кінцевого результату, який сприймається загалом як істина, при цьому співпрацюючи і допомагаючи один одному. Діалог вимагає рівності психологічних позицій між партнерами, він не надає ніяких особливих переваг кожному з них на пізнання істини. Вона уявляється однаково доступною для усіх учасників обговорення і в позиціях кожного з них завжди визнаються деякі раціональні моменти. Діалог це не нав'язування ззовні партнеру по спілкуванню

більш вагомої аргументації, а сприйняття ним самим її як об'єктивно більш обґрунтованої, раціонально осмисленої, достовірної, значущої, як такої, що найбільш адекватно відповідає наявному стану речей і самої логіки життя.

Через загальнонаціональний діалог, на наше переконання, можна найменш болісно вирішувати складні суспільно-політичні проблеми, які зачіпають інтереси тих чи інших соціальних груп. Це пояснюється, у тому числі, й тим, що діалог дозволяє вербалізувати, концептуально оформити і більшою мірою врахувати усі нюанси та особливості в позиціях сторін, а також дозволяє кожній з них більш реалістично дивитись на ситуацію і йти на розумні поступки та досягати взаємовигідного компромісу.

Для проведення діалогу необхідна достовірна повноцінна інформація про предмет спору, а також "бажання поділитися нею. В іншому разі – це гра в одні ворота" [2, с. 23]. Стосовно проблеми "Україна – НАТО" стан обізнаності населення залишається недостатнім, однобічним, безсистемним. Опоненти, на наш погляд, не виявляють належного бажання слухати і чути один одного.

Для забезпечення плідного конструктивного діалогу потрібна толерантність, за якої сторони виявляють сприйняття і терпіння щодо відмінностей у поглядах, позиціях, оцінках та діях. Як справедливо зазначається в Політологічному енциклопедичному словнику, толерантність становить перший ступінь позитивних взаємовідносин, що утворюють тріаду: толерантність – повага – співробітництво [3, с. 662].

Можна виокремити декілька аспектів розгортання норм і цінностей толерантності і впливу їх на функціонування загальнонаціонального діалогу. *Гносеологічний* аспект полягає в тому, що толерантність "очищує" пізнавальний процес від різноманітних аберацій свідомості, що викривляють образи дійсності, відкриваючи шлях до раціонального їх осягнення, який не обтяжений впливом суб'єктивних емоційних моментів. Толерантність дозволяє краще побачити суспільне явище у всій його суперечливій природі із властивими йому позитивними і негативними рисами, складною нелінійною історією та можливим різноспрямованими напрямками його розвитку.

Психологічний аспект полягає в тому, що толерантність створює необхідний рівень взаємної довіри між учасниками діалогу, сприяє формуванню шани один до одного, поваги до висловлюваних думок, ідей, уявлень як виразу природного права на світоглядну свободу.

Толерантність створює таку атмосферу діалогу, яка сприяє рівноцінності протилежних поглядів, рівного права на їх існування, врахування і дослідження. Адже, як слушно зауважує Н.В. Мотрошилова, "у відображенні протилежних тенденцій, які конфліктують одна з одною, праві і прибічники "тези", і захисники "антитези". Однак вони не праві, якщо відкидають протилежну тенденцію або нехтують нею..." [4, с. 5].

Соціальний аспект полягає в тому, що толерантність сприяє переводу взаємодії між соціальними суб'єктами, що виникають під час дискусії і полеміки, у русло стосунків співробітництва із взаємними очікуваннями і обов'язками, деяким мінімально необхідним рівнем відповідальності один перед одним, перед суспільством у цілому. Як наслідок, толерантність через знаходження опонентами спільних точок зору сприяє перетворенню відношення “ми” – “вони” у відношення “ми” – “проблема”, тим самим консолідує певним чином суспільство, а не дезінтегрує його.

Етичний аспект полягає в тому, що толерантність сприяє формуванню високої культури політичної дискусії, дотриманню норм моралі.

І, нарешті, *політичний* аспект полягає в тому, що толерантність створює оптимальні умови для розроблення й ухвалення в процесі загальнонаціонального діалогу таких рішень, які сприймаються суб'єктами політичного життя як найбільшою мірою дотичні ідеї загального блага, що дозволяючи відчутти їм власну причетність до творення політики та пом'якшуючи відчуження між владою і народом.

ЛІТЕРАТУРА

1. Катаєв С.Л. Сучасне українське суспільство. – К, 2006.
2. Дзюбенко О.Г., Присяжний Т.В. Культура дискусій. – К., 1990.
3. Політологічний енциклопедичний словник / Упоряд. В.П. Горбатенко; За ред. Ю.С. Шемшученка, В.Д. Бабкіна, В.П. Горбатенка. – К., 2004. – 800 с.
4. Мотрошилова Н.В. Идеи единой Европы: философские традиции и современность. Часть вторая // Вопросы философии. – 2004. – № 12. – С. 16-19.